

Голові
разової спеціалізованої вченої ради
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
доктору історичних наук, доценту
Подобед Олені Андріївні

ВІДГУК

доктора історичних наук, професора, професора кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського Сиви Андрія Олеговича на кваліфікаційну наукову працю
Попченка Івана Сергійовича
«Національна скаутська організація України “Пласт” (1991–2014 роки): відновлення та діяльність»,
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
032 Історія та археологія (галузь знань 03 Гуманітарні науки)

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами. За роки незалежної України вітчизняні науковці отримали можливість вивчати ті сторінки української історії, які в радянський період перебували під забороною. Особливо стрімко почали досліджувати історію громадських організацій, які брали активну участь в українському визвольному русі ХХ ст. Завдяки пошукам дослідників у науковий дискурс вдалося повернути надзвичайної історичної цінності відомості про українські товариства тієї доби, що замовчувалося в УРСР. Попченко Іван Сергійович

слушно зазначив, що актуальність роботи зумовлена тим, що визначається потребою вітчизняного суспільства в застосуванні демократичної системи соціально-патріотичного виховання молоді на тлі «повзучої агресії» Російської Федерації проти України й продовження російсько-української війни та необхідністю узагальнення, конкретизації, накопичення й систематизації наявних даних щодо особливостей розвитку й специфіки діяльності Національної скаутської організації України «Пласт» протягом 1991–2014 рр. задля розширення теоретичних досліджень історичної науки щодо обраної проблематики та представлення нових напрацювань із цього питання (с. 17). Дисертант на підставі аналізу різних джерел та літератури здійснив вивчення, систематизацію й аналіз особливостей розвитку й окреслив специфіку діяльності Національної скаутської організації України «Пласт» у 1991–2014 рр. Дисертація Попченка Івана Сергійовича становить значний науковий та пізнавальний інтерес. Зауважу, що серед багатьох товариств, які виникли на українських землях у першій половині ХХ ст. та були заборонені в УРСР, це одна із небагатьох організацій, яка відновила діяльність у незалежній Україні та проводить її успішно вже понад 30 років.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертація написана за проблемно-хронологічним принципом, має логічну структуру і всі елементи, передбачені відповідними нормативними документами Міністерства освіти і науки України. Вона складається з анотацій українською та англійською мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (усього 288 позицій).

Вступ дисертаційного дослідження включає такі необхідні елементи, зокрема актуальність; зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; мету, завдання; об'єкт та предмет дослідження; хронологічні межі, методологічні засади; наукову новизну; теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Дисертант, опрацював та залучив значну джерельну базу та літературу, проаналізував ключові передумови становлення, особливості розвитку й

основні характеристики процесів виникнення, розвитку, діяльності та заборони «Пласту» на теренах України у 1912–1939 рр., а також специфіку його функціонування в еміграції у 1940–80-х рр.; визначив передумови відродження й охарактеризував процес відновлення діяльності «Пласту» в незалежній Україні у 1991–2014 рр.; окреслив особливості функціонування й розвитку «Пласту» на теренах України у 1991–2014 рр.; з'ясував ключові сфери активності та основні напрями співробітництва «Пласту» на міжнародній арені у 1991–2014 рр.; виявив структурно-функціональні особливості діяльності Національної скаутської організації України «Пласт» на теренах незалежної України.

З першого розділу *«Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження»* (с. 26–58) можна зробити висновки про те, що І. С. Попченко опрацював велику кількість української та іноземної наукової літератури, зокрема праці видані англійською мовою. Загалом у *підрозділі 1.1. «Історіографія проблеми»* (с. 26–35) автор при аналізі та узагальненні матеріалу поділив проаналізовану історіографію на чотири періоди, зокрема, перший: 1912–1939 рр., другий: 1939–1991 рр., третій: 1991–2014 рр., четвертий: 2014–2025 рр. Дисертація І. С. Попченка, як зазначено у *підрозділі 1.2. «Джерельна база дослідження»* (с. 35–42), написана на значному джерельному матеріалі. У роботі використано документи, які зберігаються у Галузевому державному архіві Служби безпеки України, Центральному державному архіві громадських об'єднань та україніки, Державному архіві Волинської області; періодику (газети і журнали «Молода Галичина», «Молоде життя», «Наш прапор», «Наш Шлях», «Пластова ватра», «Пластовий листок», «Пластовий прапор», «Пластовий шлях», «Свобода», «Український скиталець» та ін.); спогади В. Базарка, Л. Бачинського, П. Войновського, Б. Гасюка, Л. Довбуша, С. Левицького, Р. Риф'яка, Р. Рогожі та ін. Дисертант опрацював інтернет-джерела, перш за все сайти «Пласту»: офіційне веб-представництво Крайової Пластової Старшини України, веб-портал «Український Пласт: офіційна сторінка Конференції Українських Пластових Організацій», Інтернет-ресурс «Історія Пласту – 100 кроків – історичний пластовий блог».

Дослідницький інструментарій дисертаційної роботи охоплює загальнонаукові, міждисциплінарні і спеціально-історичні методи дослідження, які повно охарактеризовані у третьому підрозділі 1.3. «Теоретико-методологічні засади дослідження» (с. 42–57).

Другий розділ «Створення, еволюція і функціонування Пласту в 1912–1991 роках» (с. 59–125) дисертації складається з трьох підрозділів 2.1. «Зародження скаутського руху на теренах України: передумови створення, розвиток і заборона діяльності Пласту (1912–1939 роки)» (с. 59–84), 2.2. «Специфіка функціонування Пласту в еміграції (1939–1991 роки)» (с. 84–105), 2.3. «Передумови відродження й відновлення діяльності Пласту в незалежній Україні» (с. 105–125). У підрозділі 2.1. І. С. Попченко торкнувся різних питань, зокрема заснування та ідеології скаутського руху, внесок у цю справу Р. Бейдена-Пауелла; зародження та поширення українського скаутського руху на українських землях у складі Російської та Австро-Угорської імперій; участі пластунів у суспільно-культурному та визвольному русі в роки Першої світової війни та подіях Української національної революції 1917–1923 рр.; діяльність українських скаутів і «Пласту» у 1920–30-х рр. на теренах УРСР, Галичини, Волині, Закарпатті, Буковини. У підрозділі 2.2. висвітлено працю «Пласту» на теренах Чехо-Словаччини у 1920–80-х рр., Польщі, Німеччини, Австрії, Великої Британії, США, Канади, Аргентини, Бразилії, Австралії. Важливим у цьому розділі є підрозділ 2.3., в якому проаналізовано передумови відродження й відновлення діяльності «Пласту» на зламі 1980–1990-х рр. І. С. Попченко описав труднощі з якими зіштовхнулися в цей період активісти, які хотіли відновити пластовий рух; охарактеризував різні центри та інституції; подав інформацію про ідейні осередки, а також роль організації «Спадщина», Товариства Лева та ін. в цих подіях; охарактеризував внесок політичних партій та УГКЦ у відновлення «Пласту»; перші кроки відновленого «Пласту» та ставлення до нього радянських органів державної безпеки. Дисертант слушно зазначив, що процес відродження «Пласту» завзято підтримували не тільки представники вітчизняної громадськості, а й учасники масових політичних рухів і навіть церква (с. 125).

Науковою новизною і аналітикою виділяється третій розділ дисертації *«Становлення, розвиток і діяльність Пласту в Україні в 1991–2014 роках»* (с. 126–195). У підрозділі 3.1. *«Особливості функціонування й розвитку Пласту на теренах України: національний вимір»* (с. 126–146) автор охарактеризував діяльність «Пласту» в означений період, зокрема проведення з'їздів, конференцій, таборів, вишкіл кадрів, видавничу справу, розбудову організації на всіх теренах України, участь пластунів у суспільно-політичному житті, зокрема Революції гідності, російсько-українській війні тощо. Дисертант окреслює як позитивні тенденції так і наголошує на проблемах, які супроводжували пластовий рух. У підрозділі 3.2. *«Активність Пласту на міжнародній арені: ключові напрями співробітництва»* (с. 146–163) висвітлено міжнародну діяльність «Пласту», зокрема приєднання до Всесвітньої організації скаутського руху, участь у міжнародних скаутських заходах, співпрацю з пластовими осередками в різних куточках світу. У підрозділі 3.3. *«Діяльність Національної скаутської організації України "Пласт": структурно-національні особливості»* (с. 163–195) дисертант аналізує виховну систему скаутингу, зокрема пластову методику виховання у тому числі і в незалежній Україні. Звертає увагу на пластові проби, іспити вмілостей, спорт, змагальну діяльність, таборове життя, урочистості, імпрези, заходи, символіку, атрибутику, однострої.

Висновки (с. 185–195) дисертації є логічними, змістовними, акумулюють результати дослідження, відповідають поставленим завданням. Докладне опрацювання тексту дисертаційного дослідження переконує у тому, що Попченко Іван Сергійович провів значну пошукову й аналітичну роботу, синтезував і узагальнив великий масив інформації.

Дисертація відзначається науковою новизною і заповнює одну з прогалин сучасної української історіографії.

Дисертаційна праця пройшла належну апробацію. Її основні положення та висновки були представлені на 11-ти міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях у Києві, Полтаві, Ізмаїлі, Тернополі, Переворську (Польща); відображені в 12 публікаціях, 4 з яких – у фахових виданнях України.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У науковій кваліфікаційній праці Попченка Івана Сергійовича «Національна скаутська організація України “Пласт” (1991–2014 роки): відновлення та діяльність» порушення норм академічної доброчесності не виявлено.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації, зауваження, дискусійні проблеми. Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертації І. С. Попченка засвідчив їхню відповідність загальним висновкам. Зміст анотації відтворює основні положення тексту кваліфікаційної наукової роботи. Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації. Анотація і дисертація оформлені відповідно до п. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21 березня 2022 р. № 341).

Віддаючи належне значній роботі, яку провів Попченко Іван Сергійович над підготовкою дисертаційного дослідження, слід висловити деякі зауваження, пропозиції і побажання:

1. Певні зауваги є до структури та окремих складових дисертаційного дослідження. У роботі відсутній «Перелік умовних скорочень». З його появою в основному тексті не потрібно було б писати повні назви громадських організацій, установ, партій тощо, а обмежитися абревіатурами. Особливо коли це йдеться про різні структурні підрозділи, зокрема ВОСР, ВППП, ВПК, ВПР, ГПБ, ГПР, КВОМ, КПС, КУПО, НСОУ, СУПЕ, ТКПР, УКТОДОМ, УНПО, УПК, УПР, УПС, УПО, УСП, ЮМПЗ та ін.

Для кращого розуміння теми у «Списку використаних джерел» можна було окремими блоками подати: 1. «Джерела» (неопубліковані збірки архівів, бібліотек, музеїв, приватні збірки; опубліковані: документи і фотоматеріали, преса, спогади); 2. Монографії, брошури, статті, повідомлення, тези, дисертації, автореферати, довідкові видання, електронні ресурси. Якщо ж дисертант наполягав на саме такому «Списку використаних джерел» в

алфавітному порядку, то позиції під №№ 1–11 не відповідають цьому принципу. У позиції під № 13 помилково вписано другого співавтора І. Андрухів (див. позицію під № 233). Стаття під № 24 насправді належить Степанові Гайдучку, а не Іванові Боберському (див.: Сова А. Внесок Івана Боберського у становлення організації «Пласт». *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. Збірник наукових праць*. Львів, 2014. Вип. 15. С. 85–95). У позиціях під № 93 назву справи доречно перекласти українською мовою, № 212 – справжнє прізвище Стерчо.

Другий розділ «Створення, еволюція і функціонування Пласту в 1912–1991 роках» (с. 59–125) дисертації можна було б скоротити до одного підрозділу *«Передумови відродження й відновлення діяльності Пласту в незалежній Україні»*. Натомість в наявних підрозділах третього розділу та нових підрозділах більше зосередити увагу на розкритті діяльності «Пласту» у 1991–2014 рр., зокрема взаємодії з державними органами влади України, кількісним та якісним показникам, фінансовій базі організації, видавничій справі, співпраці та контактах з іншими громадськими організаціями на теренах України. Варто докладніше розкрити діяльність пластових структурних підрозділів: Групи з історії та музейництва Пласту «На сліді», «Музею-архіву пластового руху» та ін., а також таких організацій як УНПО «Пластун», ДГО «Пласт в українських школах» та ін. Видавнича діяльність, про яку зазначає дисертант побіжно та принагідно (с. 141 та ін.), також заслуговує на окремий підрозділ або й окремий розділ.

2. Є зауваження до хронологічних меж дослідження (с. 19). У вступі дисертант їх окреслює 1991–2024 рр. Натомість у розділах і підрозділах роботи аналізуються події з кінця ХІХ ст. Зародження «Пласту» на українських землях І. С. Попченко необґрунтовано відносить до 1912 р., що відображено у назвах *другого розділу «Створення, еволюція і функціонування Пласту в 1912–1991 роках»* (с. 59–125), підрозділу 2.1. *«Зародження скаутського руху на теренах України: передумови створення, розвиток і заборона діяльності Пласту (1912–1939 роки)»* (с. 59–84) та *Висновках*. Сьогодні є вже чимало досліджень, де доведено, що саме 1911 р. слід вважати датою постання «Пласту» (докладніше

див.: Андрухів І. О. Західнокраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». Івано-Франківськ, 1992; Окаринський В. М. Пласт в українському національно-визвольному русі (1911–1939 рр.): Монографія. Тернопіль, 2006; Сова А. Внесок Івана Боберського у становлення організації «Пласт». *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. Збірник наукових праць*. Львів, 2014. Вип. 15. С. 85–95; Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія. Львів, 2019. та ін.).

3. У **Вступі** треба конкретизувати *Особистий внесок дисертанта* (с. 24), адже у нього є публікації у співавторстві з науковим керівником, доктором історичних наук, професором О. В. Потильчаком (с. 12–13).

4. Поза увагою дисертанта залишилися видання: *Андрухів І. О. Західнокраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». Івано-Франківськ, 1992.*; *Мартиролог Українського Пласту / Укладачі: Свідзинська О. (відп. ред.), Сова А., Юзич Ю. Львів, 2015. 432 с.*; *Сова А. Використання печаток організацією «Пласт» на Волині у 1920-х роках. Сфрагістичний щорічник. Київ, 2013. Вип. IV. С. 335–349*; *Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія. Львів, 2019. 512 с.* та ін. Вихід у світ цих праць та збірників документів мав вплив на діяльність «Пласту» в незалежній Україні. Так, праця *Роман Шухевич – пластун. Юнацькі та молоді роки Головного Командира Української Повстанської Армії / Упорядник Андрій Сова. Київ–Львів–Івано-Франківськ, 2007. 168 с.* стала відправною точкою із вшанування пам'яті пластуна Романа Шухевича. «Пласт» на всеукраїнському рівні провів з нагоди 100-річчя від його народження ряд заходів та урочистостей. А 25 квітня 2009 р. на скелі Одинець поблизу села Бубнище Івано-Франківської обл., львівськими старшопластунами Богданом Шиманським та Андрієм Котлярчуком встановлено меморіальну таблицю, що інформує про героїчний вчинок Р. Шухевича під час 2-ї крайової пластової зустрічі, що відбулася в серпні 1925 р. Помітним явищем в історії видавничої справи «Пласту» у роки незалежності стала книга *Мартиролог Українського Пласту / Укладачі: Свідзинська О. (відп. ред.), Сова А., Юзич Ю.*

Львів, 2015, присвячена українським скаутам, що загинули в обороні рідної землі і свого народу. У книзі подано біографічні довідки про членів УПУ (1912–1930), Пласту на Закарпатті (1921–1939), а також про осіб, які були членами нелегального «Пласту» на території Польщі та належали до організації під час Другої світової війни. Вміщено інформацію про військові формації, громадські і політичні організації, до яких належали пластуни, а також реєстр куренів УПУ. У книзі опубліковано положення ГПБ про процедуру надання і вручення відзначення Залізного Пластового Хреста.

5. У підрозділі 1.2. «Джерельна база дослідження» у поділі джерел дисертанту варто було використовувати один принцип: класифікувати їх або за характером походження, або за типами. Натомість поданий матеріал не відповідає жодній класифікації. Виникає питання: а до якої групи віднести фотоматеріали? Використані джерела можна поділити на декілька груп: документи державних органів влади і управління України, які регламентували діяльність «Пласту»; документи «Пласту» (від керівних органів до куренів, гуртків та різних підрозділів); документи організацій, установ, клубів, секцій тощо, які співпрацювали з «Пластом» та ін. Варто окремо проаналізувати періодичні видання, спогади, інтерв'ю. Напрошується питання, чому дисертант не записав спогади у Богдана Гасюка, Богдана Генеги, Юрія Леськова, Руслана Марцінківа, Андрія Парубія, Андрія Ребрика, Ольги Свідзинської, Олександра Сича, Юрія Юзича, Ярослава Юрчишина та ін., що дало можливість уточнити чимало фактів та подій сучасної пластової історії. Джерельну базу можна розширити завдяки документам, які зберігаються у центральних та державних архівах України (Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки, Центрального державного історичного архіву України у Львові та ін.), Музею-архіву пластового руху у Львові та ін.

6. Робота потребує вичитки, поправки стилістики, уніфікації (с. 6, 17, 27, 28, 41, 65, 92, 94, 189 та ін.). У дисертації назву організації «Пласт» подається як з лапками так і без.

7. Викликають запитання і потребують пояснення деякі твердження дисертанта: 1) «Проаналізувавши практично всю літературу, що видавалася в СРСР і за кордоном за виділеною тематикою, ми дійшли висновку, що великих спеціальних історіографічних робіт у цей час створено не було» (с. 26) (а як же ж бути з такими виданнями, як *Сич О. Пласт – український скавтинг: нарис витоків, історії, сьогодення. 2-ге вид., змінене, доповнене. Івано-Франківськ, 2012. 288 с., Альманах 100-ліття Пласту: до 100-ліття українського скавтингу. Нью-Йорк; Торонто; Львів, 2012. 888 с.*); 2) «Сам факт відродження Пласту після майже 70 років забуття може бути по-різному оцінений дослідниками» (с. 27); 3) «матеріали відкритого друку та документи поточних архівів» (с. 35), 3) «справжнє патріотичне виховання молоді» (с. 65); 4) «істинні ідеї скаутського руху» (с. 67); 4) «створили штучне міжетнічне об'єднання» (с. 80); «Тому організаційний етап відновлення діяльності Пласту на території нашої держави значною мірою реалізовувався на тлі романтичного піднесення його ідейних натхненників, тобто дещо хаотично і навіть наосліп» (с. 123–124). На с. 74. дисертант стверджує, що чисельність пластунів у Галичині станом на 1927 р. становила 30 тис. осіб. Це не підтверджується ні № покликання, ні іншими джерелами. Подекуди дисертант робить покликання не на першоджерела. Так, пишучи про самвидавівську газету «Спадщина», яка виходила у 1989–1990-х рр., робить покликання не на відповідне число, яке аналізує, а на працю Д. Донцова 1928 р. (с. 108). Це стосується і подій 1988, 1989 та 1990 рр., де чомусь покликання йде на статтю Ю. Юзича пізнішого часу. До слова Ю. Юзич, навчаючись в школі, не був учасником цих буремних подій. Пишучи про статут просвітницько-спортивного товариства «Пласт», затвердженого 22 лютого 1990 р. Львівською міською радою, дисертант покликається на інтернет-публікацію, датовану 22 лютого 2024 р. (с. 116), а аналіз відповідного статуту відсутній.

8. Додатки значно б підсилили роботу (наприклад, інформація про організаційну структуру; таблиця, в якій по роках від 1991 р. і до 2014 р. було б подано кількісний склад організації в Україні; та ін.).

Зазначені зауваження, пропозиції і побажання мають в основному рекомендаційний характер і не впливають на високий фаховий рівень здійсненого дисертаційного дослідження.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки. Вказана дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21 березня 2022 р. № 341), а її автор – Попченко Іван Сергійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри олімпійської освіти
Львівського державного університету
фізичної культури імені Івана Боберського

 Сова А. О.

